

Jerzy Snopek

*Lengyelország budapesti nagykövete, a Lengyel Tudományos Akadémia professzora
irodalom- és kultúrtörténész, műfordító*

A magyar október lengyel kontextusai¹

A különböző módon megnyilvánuló, 1000 éves lengyel-magyar barátság, amely a két állam szinte azonos időben történt megalapítása óta fennáll, általában az államiság elvesztésének pillanatában kulminált mindkét nemzet esetében.

A mohácsi vész mély nyomot hagyott a lengyelek lelkében és a lengyel kultúrában is. A magyarok balsorsáról a legkiválóbb újlatin költőink írtak: Janicjusz, Krzycki és Dantyszek. A krakkói humanisták versantológiát szenteltek Magyarországnak tragédiájának (*Luctus Pannoniae*, Drukarnia Wietora, Kraków, 1544), amelyben az egész régió költői – így a lengyel reneszánsz képviselői is helyet kaptak.

A magyar szabadságharcokat és forradalmakat nagy szimpátiával és szolidaritással fogadta a Két Nemzet Köztársasága (a Lengyel Királyság és Litvánia), és amikor 1795-ben megbukott a köztársaság is, hasonló érzéseket és hozzáállást váltott ki a magyarokból a lengyelek szomorú helyzete. A novemberi felkelés különösen felerősítette a két nemzet egymás iránt érzett szimpátiáját, melynek számos irodalmi nyoma is maradt.

A sorsközösség tudata, de a közös ellenségek is – a Habsburg birodalom, és mint később kiderült, a cári Oroszország – megerősítették a kölcsönös szolidaritást. Így hát nem csoda, hogy az 1848/49-es magyar szabadságharcban a magyarok oldalán több mint 4,5 ezer lengyel önkéntes harcolt. Bem tábornokkal az élen, kiváló lengyel tábornokok, tiszték is részt vettek a harcban, de volt közöttük nagyon sok, már elfeledett hős is, drámai sorsú emberek, a szabadság vértanúi, akik tudatában voltak annak, hogy a magyarok és a lengyelek szabadságáért harcolnak, és sok esetben – halnak is meg.

A borzalmas XX. században, a két világháborúban, drámai tapasztalatokat szereztünk. Ellentétes táborban harcolt a lengyel és a magyar, de a politikai megállapodások és az általuk kikényszerített koalíciók ellenére, számtalan esetben adtuk jelét a barátságnak és a kölcsönös felelősségnek. Különösen a II. világháborúban volt ez érezhető.

Mint ismeretes, a magyarok akkoriban körülbelül 100 000 lengyel menekültet fogadtak be, nyújtottak nekik otthont. Ez a befogadás nem egy esetben – főleg a magas rangú állami hivatalos betöltő tisztviselők esetében, mint idősebb Antall József vagy Baló Zoltán ezredes esetében – a megtorlás, sőt végső esetben a kivégzés veszélyével is fenyegethetett. A magyarok pedig a Varsói Felkelés seregeiben kockáztatták életüket. Ez a felkelés ma a *Magyar 56* dicső hagyományának rangjára kezd emelkedni.

¹ Első közlés: *Kaláka-Club Ausztria: Évkönyv 2018*, 132–135 o.

De a *Magyar 56* közelebbi és közvetlen előzménye a lengyelek poznaí szabadságmozgalma volt, amely „Poznaí Június” címszó alatt vált ismert történelmi tényé. Annak a hónapnak a végén, az emlékezetes és több tekintetben áttörést jelentő 1956-os esztendőben, százezer munkás ment ki Poznaí utcáira, az életfeltételek megjavítását és a szabad választások kiírását követelve. A tüntetőket szétkergették, a tüntetést leverték, majd 100 ember életét vesztette a felkelésben, több százan megsebesültek. Több száz tüntetőt letartóztattak és megkínnoztak. Cyrankiewicz miniszterelnök ekkor mondta ki a fenyegetés emlékezetes szavait, melyek szerint: „ha bárki is felemeli kezét a néphatalomra, a néphatalom ezt a kezét letöri”.

A poznaí munkások áldozata nem volt hiábavaló. Siettette a sztálinizmus bukását és hozzájárult a lengyelországi reformfolyamatok beindulásához, miközben reményt adott a szovjet tábor többi országának és nemzetének. Lengyelországban a viszonylag demokratikus átalakulások októberben kezdtek körvonalazódni, akkor, amikor még a Poznaí Június hőseire börtönbüntetéseket szabtak ki. Ezzel egy időben visszavették a párt soraiba Władysław Gomułkát, akinek „jobboldali és nacionalista eltévelyedett” nézeteiért a sztálini időszakban megtiltották a közéletben való részvételt. Hamarosan a Lengyel Egyesült Munkáspárt élére került, és október 19-én meggyőzte Hruscsovot, hogy Lengyelországban már nincs visszaút a sztálinizmushoz. Gyorsan eltávolította a pártból a sztálinista vezetőket és funkcionáriusokat. Ekkortájt volt a legnépszerűbb. Szinte az egész nemzet belé, Gomułkába helyezte a jobb élet megvalósításába vetett minden reményét.

A lengyelországi változások híre természetesen eljutott a határokon túlra is. Az USA elnöke, Eisenhower épp október 19-én nyilatkozatban közölte, hogy „a lengyel nemzet minden barátja nagy szimpátiával követi a lengyelekre jellemző szabadság és függetlenség utáni vágy megnyilvánulásait (...) Szívünk Európa leláncolt nemzeteiért dobog”. Jóllehet, ezzel egy időben jelentette be Dulles államtitkár, hogy a Szovjetunió esetleges fegyveres beavatkozása esetében az Amerikai Egyesült Államok semmi szín alatt nem nyújt segítséget Lengyelországnak.

Magyarországon nagy figyelemmel követték a Lengyelországban végbemenő eseményeket. Rajk László temetése után egyre gyakrabban és hangosabban ismételték, hogy „a lengyel utat” kell követni.

Effajta jelszavakat kiáltottak a budapesti fiatalok tömegei is, akik október 23-án a Lengyelországgal való szolidaritásuk kifejezéséért tömeggyűlést szerveztek. Egy nappal korábban pontokba szedték – mint 1848. márciusának idusán az ifjúság – követeléseiket és posztulátumaikat. Ezúttal tizenhat volt belőlük. Az első pontban az orosz hadsereg Magyarországról történő kivonását követelték, a tizenötödik pontban pedig „a lengyel nemzettel való szolidaritásukat” fejezték ki.

Ugyancsak ezen a napon Eisenhower elnök elismerését kifejezve nyilatkozott a lengyelekről. „A szabadság szeretet hosszabb életű, mint a zsarnokok hatalma” – vonta le következtetésként beszéde végén.

De hirtelen a világ tekintete Magyarországra terelődött, ahol napról napra érlelődött, kiteljesedett a forradalom. Mindenütt nőtt a hős nemzet iránti csodálat és elismerés is. Magyarország a szabadság nevében egy pillanatra sem ingott meg szembeszegülni a hatalmas birodalommal szemben. Nem hátrált meg a kinszenvedés és véráldozat elől. Már-már úgy tűnt, hogy teljes győzelmet arat. Végül azonban letörték a forradalmat a nyugati

nagyhatalmak hallgatólagos beleegyezésével. De az akkor Magyarországon elvetett mag évek múltával szárba szökött Csehszlovákiában, majd Lengyelországban, végül pedig az egész szovjet táborban. A szabadság fája, amely 1989 őszén meghozta első gyümölcsét, az 1956 őszén a véres magyar földre ültetett magból nőtt ki.

Október korszakalkotó szerepének tudata azonnal nyilvánvalóvá vált és egész Európát, sőt az egész világot áthatotta. Számptalan, a világ különböző pontjain sokféle nyelven írott vers, napló, visszaemlékezés tanúskodik erről.

De sehol a világon nem maradt annyi írásos nyoma a Magyar Októbernek, mint Lengyelországban. Valamennyi nagy lengyel író, költő, még az emigrációban élők is, mint például a jövőbeli Nobel-díjas Czesław Miłosz is, hallatták szavukat az 56-os magyar forradalomról. A lengyelek többsége nagy traumaként élte meg a magyar forradalom bukását. A magyar testvérek forradalmi örömeit, majd drámáit saját örömeikként és drámáikként élték meg. Amikor elkezdett vérezni a forradalom, nem sajnálták saját vérüket adni a magyar forradalomért. 800 liter vért, 415 liter vérplazmát, 16 és fél tonna szintetikus vért és szérumot, 8 tonna gyógyszert és sebkötöző anyagot, több ezer kiló élelmiszert küldtek a lengyelek magyar testvéreiknek. És vegyük figyelembe, hogy mindez spontán módon történt, szívből jövő adományként attól a nemzettől, amelyik maga is nagy nyomorúságban, szegénységben élt. De mint azt a régi közmondás mondja: „bajban ismerszik meg az igaz barátság”. Sok lengyel orvos, ápolónő jelentkezett akkoriban önkéntesen Magyarországon, hogy segítséget nyújtsanak a forradalom áldozatainak. Általában nem kaptak engedélyt a kiutazásra a lengyel felügyeleti szervektől, amelyek meglehetősen gyorsan eltávolodtak az októberi eszméktől. Mint ahogyan a lengyel véradó állomások reggeltől estig nyitva tartottak és intenzíven dolgoztak, ugyanúgy a lengyel pályaudvarokon is tömegek jelentkeztek szolgálatkészen magyar gyerekek befogadására, üdültetésére. Még építőanyagot is küldtek Lengyelországból, hogy támogassák a lerombolt házak újjáépítését. A kutatók megállapították, hogy egyetlen egy ország sem volt, beleértve az USA-t is, amelyik annyi segítséget nyújtott volna a magyaroknak, mint Lengyelország.

Egy évvel ezelőtt² Andrzej Duda, lengyel köztársasági elnök azt nyilatkozta Budapesten, hogy a lengyelek és magyarok valóban rokon nemzetek, mert sok magyar ereiben folyik lengyel vér. Ez a motívum először a kiváló lengyel költő, Julian Przyboś versében jelenik meg, amelyik így kezdődik:

*Przetaczamy krew dla rannych Węgiei,
przelewamy z narodu w naród,
czerwień płynie ze sztandaru do sztandaru,
przetaczamy krwawiącą potęgę.*

*Vért adunk a sebesült magyaroknak,
átömlesztjük egyik népből a másikba,
a vörös szín zászlóról zászlóra folyik,
a vér hatalmat ömlesztjük át.*

(Zsille Gábor fordítása)

² Azaz 2016-ban – e tanulmány a 2017 novemberében a bécsi Pázmáneumban elhangzott előadás alapján készült – szerk. Az említett eseményről szóló beszámoló a *Beszámolók* rovatunkban található meg.